

Erken Cumhuriyet Döneminde Çocukluğun İnşası ve Bir Araç Olarak Çocuk Edebiyatı

The Construction of Childhood in the Early Republican Period and Children's Literature as a Tool

Doç. Dr. Azize UMMANEL ¹

Öz

Erken cumhuriyet döneminde, ülke nüfusunu nicelik olarak artırırken niteliğinin iyileştirilmesi de önemli bir husus olmuştur. Bu noktada “nasıl bir nesil istiyoruz” sorusunun cevaplanması ve modern çocuğun inşasına başlanması gerekli görülmüştür. Kurucu ve koruyucu Gazi imgesine sahip çıkan, cumhuriyetin değerleri ve Atatürk inkılaplarına bağlı bir nesil yetiştirmek, genç cumhuriyetin temel amaçlarından birisi olmuştur. Bununla beraber, bilimsel bakış açısına sahip, kültürel anlamda kendini geliştirip sanatla besleyen, sosyal hayatında modern davranışları benimsemiş, dürüst, çalışkan, yardımlaşmaya önem veren, eşitlikçi, cumhuriyete sadık, giyim kuşamında modern ve beden sağlığına dikkat eden yeni bir nesil yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmeler dahilinde edebiyatın etkin bir araç olarak kullanılması da kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmanın temel amacı Himaye-i Etfal Cemiyeti külliyyatında yer alan *Çocuk Ansiklopedisi*'ni incelemek ve erken cumhuriyet döneminde çocukluğun inşası üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmış; yapılan içerik analizi sonucunda elde edilen veri kodlanarak çözümlenmiştir. İncelenen ansiklopedide bilim ve aklın gücü ön plana çıkartılmış, ekonomik anlamda gelişmenin en önemli öncülerinden birisi olan teknolojinin önemi vurgulanmış, coğrafya, biyoloji, fizik gibi bilimler temelinde konular aktarılmış, doğa ve insan sevgisi üzerinde durulmuştur. Ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine ulaştıracak olan yeni nesil, dünyadaki değişimlere ve yeniliklere ayak uydurabilecek bilgi ile donatılmaya çalışılmış; bunu yaparken milli duyarlılık korunmuştur. Bugün yüz yaşında olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu denli sağlam temeller üzerinde oturmasının sebebinin cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikalarla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken cumhuriyet dönemi, çocuk, çocukluğun inşası, çocuk edebiyatı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

With the establishment of the republic, it was deemed necessary to start the construction of the modern child. It was aimed to raise a new generation that was loyal to the values of the republic and Atatürk's reforms; has a scientific perspective, self-development in the cultural sense, adopting the modern world, honest, hardworking, and paying attention to health. To reach these goals, it was inevitable to use literature as an effective tool. The main purpose of this study is to examine the Child Encyclopedia in the corpus of the Himaye-i Etfal Society and to make evaluations on the construction of childhood in the early republican period. As a result of the content analysis, the findings show that the encyclopedia emphasizes the power of science and the importance of technology; also focuses on science-based subjects and underlines the love of nature. The new generation, which will raise the country to the level of contemporary civilizations, has been tried to be equipped with the knowledge that can keep up with the changes and innovations in the world by adhering to national sensitivity. It is thought that the hundred-year-old Republic of Türkiye, sitting on such solid foundations today, is related to the policies followed in the early republican period.

Keywords: Early Republican period, child, construction of childhood, children's literature

¹Lefke Avrupa Üniversitesi, Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi, aummanel@eul.edu.tr

Paper Type: Research

Giriş

Zorlu yıllarının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti için nüfusu artırmaya ve sağlıklı bir nesil yetiştirmeye yönelik politikaların geliştirilmesi elzem olmuştur. Cumhuriyeti yaşatacak olan nüfusun sağlığı ve gücü devletin sağlıklı ve güçlü olması ile bağdaştırılmış; çocuklarla ilgili her türlü konu devletle ilişkili olarak düşünülmüş ve çocuk meselesi devletin en önemli davası olarak görülmüştür (Başboğa, 2018, s. 514). Diğer taraftan, laik bir dünya görüşü ile kurulan cumhuriyetin yaşatılması için de toplumsal dönüşümlerin gerçekleşmesi gerekmektedir (Alpay, 1980, s. 169). Böyle bir durumda sorulacak sorular bellidir. Biz kimiz ya da nasıl olmalıyız? O halde cumhuriyeti yaşatacak olan yeni nesli nasıl yetiştirmeliyiz? II. Meşrutiyet ile birlikte kamusal bir özneye dönüştürülen çocuk, artık sadece aileye ait değildir. Devletine hizmet eden bir vatandaş, asker ve üreticidir. Tüm bu yönleriyle de toplumun geleceğidir (Üstel, 2016, s. 327). Cumhuriyeti yaşatacak olan nesli de cumhuriyet rejiminin vaat ettiği modernleşme ve kalkınma idealine bağlı olarak yetiştirmek gerekmektedir. Öyle ki, cumhuriyet ile doğan ve büyüyen çocuklar milli birlik, bütünlük ve cumhuriyetin başarısının birer sembolü ve garantisi olacaklar; cumhuriyete sınırsız sevgi ve sadakatle bağlanacaklardır (Öztaş, 2013, s. 235). Bu nedenle ahlaki erdemlerden vatan ve millet sevgisi, ulusal sembollere bağlılık, geçmiş için ortak bir hafızanın inşası ve tarih bilinci oluşturma gibi süreçler üzerinde önemle durulmuştur (Başboğa, 2018, s. 11). Bununla beraber, cumhuriyet rejiminin vaat ettiği modernleşme bağlamında çocukların yeme içme kültürü, giyim kuşamları, eğlence ve oyun kültürleri konularında değişimler de ön plana çıkmıştır (Ahi, 2020, s. 164). Bu bağlamda yeni cumhuriyetin tasarladığı modern insan üzerindeki nüfus politikasını bilmek ve hükümetin modern çocuğu inşa ederken kullandığı araçlardan edebi eserleri irdelemek gerekli görülmüştür.

1. Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfus Politikası

Nüfus, doğumlar, ölümler ve göçler nedeni ile niteliği ve niceliği sürekli olarak değişen bir olgudur. Bu değişim karşısında devletlerin ulusal menfaatlerini korumak adına tedbirler almaları ve bir takım politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu politikalar nüfusu artırmaya ya da artış hızını azaltmaya yönelik olabileceği gibi, nüfusun nitelik ve niceliğini iyileştirmeye yönelik de olabilmektedir (Oktay, 2014, s. 32). Türkiye Cumhuriyeti, çağdaş bir toplum olabilmenin temel unsuru olarak nicelik ve nitelik bakımından sağlıklı ve üretken bir nüfus yaratma girişimini öncelikli bir politika olarak belirlemiştir (Vergili, 2013, s. 2). Nüfus sorunu ulusal bir politika olarak ilk kez 1920li yıllarda Atatürk tarafından ele alınmış; nüfusun artırılması, nüfusa etki eden sağlık sorunlarının çözüme kavuşturulması, ölümlerin azaltılması ve nitelikli insan gücünü artırmaya yönelik çalışmalar milli amaçlar doğrultusunda ele alınmıştır (Oktay, 2014, s. 36). Cumhuriyet öncesi yaşanan savaşlar ve isyanların yanı sıra; kolera, tifo ve sıtma gibi salgın hastalıklar, yoksulluk ve kıtlık ölüm oranını artırmış; azalan erkek sayısı ve erkeklerin cephede uzun süre kalması evlilik ve doğurganlık hızını düşürmüştür. Bu da özellikle genç erkek nüfusunun genel nüfus içerisindeki oranını azaltmış, ekonomik gelişmeler ve politik dengeler açısından üretim ve askeri alanda ihtiyaç duyulan insan gücü büyük oranda yitirilmiştir (Gökburun, 2020, s. 8). Tüm bu nedenlerden dolayı cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren nüfusu artırmaya yönelik politikalar izlenmiş; nüfus artışını sağlamak için yüksek doğurganlığı sürdürecektir önlemler ile bebek ve çocuk ölümlerini düşürecek sağlık hizmetleri verilmeye başlanmıştır (Peker, 2013).

Nüfus politikası bağlamında genç cumhuriyetin örnek aldığı ülke İtalya olmuş; Mussolini hükümetinin azami doğum ve asgari ölüm dengesi üzerine inşa edilmiş uygulamalarının benzerleri Türkiye'de de görülmüştür (Erdal, 2011, s. 781). Anne ve çocuk sağlığına büyük önem veren cumhuriyet hükümeti, kadın sağlığı, gebe kadının sağlığı, sağlıklı doğum ve yeni doğanın hayatta kalabilmesine yönelik çalışmalara odaklanmış, anne ve çocuğun sağlığını korumak ve desteklemek amaçlı doğum ve çocuk bakım evleri açmıştır (Vergili, 2013, s. 6-7). 1930 yılında çıkartılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun ardından ülkede doğum ve

çocuk bakım evleri, sağlık merkezleri, hastane ve dispanserler açılmış; muayene ve danışma evleri kurulmuş; gebeliğe engel olacak veya çocuk düşürmeye yarayacak her türlü araç ve gerecin ithali, dağıtımı ve satışı yasaklanmış; kadınların doğumdan önce ve sonra üçer hafta çalışmalarına izin verilmemiştir.

Anne ve çocuk sağlığının korunmasının yanı sıra, ölüme yol açan hastalıklarla mücadele etme konusunda da ciddi çalışmalar yapılmıştır (Taşkan, 2018, s. 9). Salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı savaş açılmış; çocuk ölümlerine neden olan bağırsak enfeksiyonlarının önüne geçmek adına Süt Damlaları Projesi yürütülmüştür (Çakmak, 2007, s. 67). Bir devlet kuruluşu olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin de desteğiyle Gürbüz Türk Çocuğu Projesi kapsamında, fabrikalarda anneler mutfağının, çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarını desteklemek adına çocuk bahçelerinin kurulması (Ummanel, 2017a, s. 251) ve kum havuzlarının oluşturulması gibi başka çalışmalar da yapılmıştır (Ummanel, 2017b). Kısacası sağlık ve nüfus işlerinde neredeyse tamamen çocukların sayıca artıp sağlıklı büyümesi amaçlanmıştır (Özta, 2013, s. 237).

Nüfusu artırma mücadelesinin en önemli adımlarından birisi de Devlet İstatistik Enstitüsü'nün kurulmasıdır (Taşkan, 2018, s. 9). Enstitünün kurulmasının ardından 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılmış ve var olan nüfus, nicelik ve nitelik bağlamında kayıt altına alınmaya başlanmıştır (Çakmak, 2007, s. 5). Bununla beraber, diğer ülkelerde yaşayan Türklerin ülkeye dönüşleri için çalışmalar yapılmış, yine bir takım yasal düzenlemelerle devlete belirli bir süre hizmette bulunmuş memurların çocuklarına ücretsiz veya indirimli eğitim verilmiş, evlenme yaşı aşağıya çekilmiştir (Aksoy, 2016, s. 35-36).

Genç cumhuriyetin üzerinde hassasiyetle durması gereken nüfus konusunda yürütülen politikada yukarıda belirtilen çalışmalar yapılmış; nüfusun artırılması için doğumları artırıp ölümü azaltacak girişimlerde bulunulmuştur. Ülke nüfusunu nicelik olarak artırırken niteliğinin iyileştirilmesi de önemli bir husus olmuştur. Bu noktada “nasıl bir nesil istiyoruz?” sorusunun cevaplanması ve modern çocuğun inşasına başlanması gerekli görülmüştür.

2. Modern Çocuğun İnşası

Batılı toplumların akılcı düşünceyi temel alarak, eski geleneksel yapılarından kurtulmaları beraberinde aydınlanmayı getirmiş; aydınlanma, çocuk ve çocukluğa dayalı yeni bir ideolojinin gelişmesine neden olmuştur. Batı'da başlayan modernleşme süreci diğer toplumlar tarafından idealize edilmiş ve bu ideale ulaşmak için Batı modeli örnek alınmıştır (Bozaslan, 2013, s. 3). Türkiye'de modernleşme süreciyle ilgili atılan ilk somut adım, 1839'da okunan Tanzimat Fermanı'dır. Bu dönem, değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan Osmanlı'nın çocukların eğitime yönelik pedagojik anlamda yaptığı değişimleri de içermektedir (Ortaylı, 2018, s. 139). Öyle ki, pedagojik anlamda Batı ülkelerinde etkili olan yöntemler ders içeriklerinde yer almış (Akyüz, 1997, s. 173-175), önde gelen eğitimcilerin yazdıkları kitaplar Osmanlı Türkçesine çevrilmiş, Froebel tekniği öğretmen okullarında okutulmuş (Güler ve Öztürk, 2003, s. 266) ve öğretmenlerin yeni bir anlayışla yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Eğitimin yanı sıra çocukların sosyal hayatlarında da birtakım dönüşümler gözlenmiş; bu dönüşüm zaman içerisinde edebi metinleri, çocuğun giyim kuşamını, oyunların oynandığı mekanları ve oyun araçlarını da kapsayacak şekilde geniş bir alanı etkilemiştir (Özta, 2013, s. 6).

Tanzimat Fermanı ile başlayan modernleşme süreci 1923 yılında kurulan cumhuriyet ile daha ciddi bir boyuta taşınmıştır. Bu noktada yeni kurulan cumhuriyetin temel amacı ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine çıkartmak ve cumhuriyet rejimini devam ettirecek olan nesli yetiştirmektir. Şirin'e göre (2017, s. 8) bir toplumda yeniliğe en açık özne çocuktur. Onların belleği eski düzenin kalıntıları ile dolu olmadığından çocukları yeni kurulacak düzene göre şekillendirmek daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine ulaştıracak olan çocuklara yönelik çalışmalar elzemdir. Zira yeni rejim için modernleşme

arzusunun bir simgesi haline gelen çocuk, cumhuriyetin de politik teminatı olacaktır (Öztan, 2013, s. 237).

Erken cumhuriyet döneminde modernleşmeye yönelik adımlar birçok alanda görülmüş; din, hukuk, siyaset, bireysel gelişim, toplumsal ilişkiler ve eğitim gibi birçok konu modernleşme çerçevesinde ele alınmıştır (Sunar, 2018, s. 248). Modern devletin oluşumu için birbirini tamamlayan inkılaplar yapılmış, akıl vurgusu öne çıkarılmaya çalışılmıştır (Bozaslan, 2013, s. 5). Kurucu ve koruyucu Gazi imgesine sahip çıkan, cumhuriyetin değerleri ve Atatürk inkılaplarına bağlı bir nesil yetiştirmek temel amaç olmuş; bilimsel bakış açısına sahip olan, kültürel anlamda kendini geliştirip sanatla besleyen, sosyal hayatında modern davranışları benimsemiş nezaket sahibi, dürüst, çalışkan, yardımlaşmaya önem veren, eşitlikçi, kurulan düzene itaat eden, giyim kuşamında modern ve beden sağlığına dikkat eden yeni bir nesil yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Koçakoğlu, 2020, s. 380).

Modernleşme sürecinde sadece çocuğa odaklanılmamış, kadının eğitime de önem vermiştir. Kültürün biyolojik taşıyıcısı olarak görülen kadın, çocuğuna kültürel değerleri taşımakla görevliydi. Onun ideal vatandaşlığı her şeyden önce iyi bir anne olması ile özdeşti. Bu bağlamda vatandaşlık eğitiminin ilk öğretmeni olan kadın, modern çocuğun inşasında önemli bir yere sahipti (Selçuk Şirin, 2013, s. 1282). Erken cumhuriyet döneminde ideal anne, baba ve çocuk anlayışı baskın hale gelmiş; kadın ve çocuk, gazete ve dergilerin ana konularından birisi haline dönüşmüştür (Örtem Aydoğmuş, 2020).

Gönen'e göre (2013, s. 16) yeniden yapılanma sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmek için eğitim en önemli güç olarak kullanılmalıdır. Erken cumhuriyet dönemi yöneticileri modern insan ve toplumu inşa etmek amacıyla eğitime büyük önem vermiş; cumhuriyet ideolojisinin benimsenmesi amacıyla eğitime merkezi bir rol biçmiştir (Selçuk Şirin, 2013, s. 1277). Biçilen rol kapsamında yeni cumhuriyetin eğitim amaçları homojen bir toplumsal yapı oluşturmak; devletin ideolojik ilkelerini aktarmak; aklın ve bilimin savunucusu olan bir irfan ordusu yaratmak; ve ekonomik gelişmenin sağlanması için gerekli donanımına sahip bireyler yetiştirmekti (Bozaslan, 2013, s. 77). Bu bağlamda ilköğretim, ulus devletin etkin ideolojik araçlarından birisi olmuş (Öztan, 2013, s. 2); medrese eğitime son verilerek eğitimi laik bir zemine oturtmak adına Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış; tabiat ve hayat bilgisi dersleri Mektepler Müfredat Programı'na eklenmiş (Bozaslan, 2013, s. 81); ve modernleşmenin en önemli adımlarından birisi olan harf devrimi ile Osmanlı'nın kültürel geçmişi geride bırakılarak Latin Harfleri ile eğitilen yeni nesil, yeni ideolojiye uygun olacak şekilde yetiştirilmeye başlanmıştır (Ahmad, 2014, s. 93).

Modernleşme anlamında yapılan değişimler toplumsal yapıda önemli kırılmalara da neden olmuş; geleneksel olana bağlı bir kesimin direnişi ile karşılaşmıştır. Bu direnişin kırılması için millet mektepleri açılmış, gece eğitimlerine başlanmış ve bu yönde önemli harcamalar yapılmıştır. Ayrıca bir iletişim stratejisi yaratılarak yeni harflerin kabulünün etkin kullanımını gösteren haber, resim, fotoğraf, afiş gibi propaganda araçları da kullanılmıştır (Demircan, 2017, s. 1347). Tüm bu gelişmeler dahilinde edebiyatın etkin bir araç olarak kullanılması da kaçınılmaz olmuştur.

3. Bir Araç Olarak Çocuk Edebiyatı

Erken cumhuriyet döneminde yeni neslin gelişimi için yapılan çalışmalar çocukların toplumsal yapı içerisinde yeniden konumlandırılmasına neden olmuş, çocuk değerli bir varlık olarak anlam kazanmıştır (Ummanel, 2020; Yalçın ve Aytaş, 2017). Bu dönemde özellikle milli bilinç ve tarih sevgisini aşılama üzere çok sayıda eser yayımlanmış (Sınar, 2006, s. 187); inkılapların benimsenmesi, değerlerin içselleştirilmesi, ulusal kimliğin kazandırılması ve toplumsal dönüşümün sağlanması anlamında edebiyat etkin araçlardan birisi olarak kullanılmıştır (Ahi, 2020, s. 25). Öyle ki, milli birlik ve ulus bilincini aşılama, devrimler ve inkılapları çocuklara benimsetmek adına çocuk dergileri ve gazeteler önemli birer araç olarak görülmüştür (Eldiven, 2018, s. 72). Öte yandan ders kitapları başta olmak üzere yayımlanan

birçok eserde modern devletin koruyucuları olacak medeni çocukların yetiştirilmesi hedeflenmiş, çocukların okumasının önemi vurgulanmıştır (Şener, 2021, s. 1246).

Cumhuriyetle eğitime önem veren; bunun yanı sıra milli ilke ve değerlere bağlı olan kültürlü bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Muallim Cemal'in kaleme aldığı *Küçük Durmuş* isimli roman özellikle eğitim algısını güçlü bir vurgu ile işlemektedir (Koçakoğlu, 2020, s. 389). Benzer bir şekilde, dönemin süreli çocuk yayınlarında cumhuriyetin idealize ettiği yeni insana, sahip olması beklenen ahlaki erdem ve değerler kazandırılmaya çalışılmış; bu bağlamda dayanışma, yardımlaşma, tutumlu olma, iş birliği yapma konularında tavsiye ve telkinlerde bulunulmuştur (Başboğa Özen, 2023, s. 18). Bununla beraber, modern bir toplum yaratma çabası içerisinde olan cumhuriyetin kurucu kadrosu, toplumun medenileşmesi yönünde adab-ı muâşeretin öğretilmesinin de öncüsü olmuştur. Öyle ki, yayınlanan çocuk dergilerinde gündelik yaşamda çocukların hangi alanlarda nasıl davranmaları gerektiği; görgü ve nezaket kuralları detaylı bir şekilde konu edilmiştir (Başboğa Özen, 2019). Yayımlanan birçok dergi, gazete ve kitapta çocuk seyahat hikayeleri, dış ülkeleri tanıtan okuma parçaları, coğrafya bilgisi, Türkiye'nin dünya üzerindeki konumu, Batı'da kalkınma ve sanayileşmeye yönelik gelişmeler de yer almıştır (Özcan, 2013: 236). 1928 yılında yapılan harf devrimi ile tüm ülkede okuma yazma seferberliği başlamış ve bu durum basın yayın alanını da etkilemiştir. Öyle ki, genç yazarlar bir yandan kendi kitaplarını yazarken bir yandan da eskiden basılmış eserler yeni harflerle tekrar okuyucu ile buluşmuş; alfabe ve cumhuriyetin ideolojisini yeni nesle aktaracak okuma kitabı türünde birçok ürün ortaya çıkmıştır (Gönen, 2013, s. 20).

Bu sürece katkıda bulunan kurumlardan birisi de Himaye-i Etfal Cemiyeti olmuştur (Elmacı, 2023). Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin gerek yeni cumhuriyetin nüfus politikası gerekse ulusal kimlik inşasındaki rolü yadsınamaz. Bunun en güzel örneklerinden birisi de 1926 yılında basılan bir kartpostalıdır. Bu kartpostalda her birinin elinde pankartlar olan çocuklar resmedilmekte; pankartların üzerinde çocukların sağlık, bakım ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik istekleri dikkati çekmektedir. Kartpostalın alt kısmında ise "Ölümü azaltacak, nüfusumuzu çoğaltacak, vatana kuvvetli bir nesil yetiştirilecektir" ifadesine yer verilmiştir (Ummanel, 2017a, s. 250). Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yayımlanmış olduğu bu kartpostal aslında yeni cumhuriyetin nüfus politikasını özetlemektedir. Cemiyet ayrıca sağlıklı nesiller yetiştirmek adına tıbbi muayene, yiyecek ve süt dağıtımı, kurum banyoları, diş bakımı gibi projeler yürütmüş; modern çocuğun inşa sürecini destekleyecek pullar, dergiler ve kitaplar basmıştır (Ummanel, 2017a, s. 247). Bu eserler arasında çocuk ansiklopedileri de yer almaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Himaye-i Etfal Cemiyeti külliyyatında yer alan *Çocuk Ansiklopedisi*'ni incelemek ve erken cumhuriyet döneminde çocukluğun inşası üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

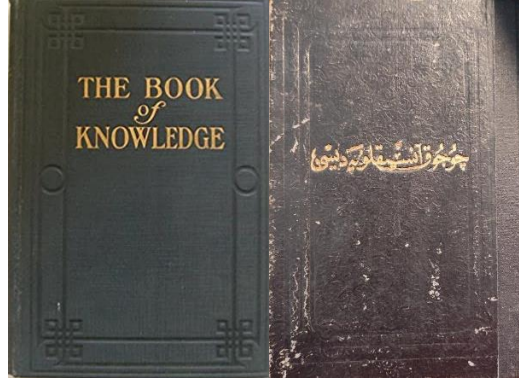
Nitel bir yaklaşımla yapılandırılmış olan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman inceleme araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamakla birlikte geçmiş hakkında bize bilemediğimiz birçok şeyi sunabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 187).

4.2. Araştırmanın Materyali

Araştırmanın ana materyali, Himaye-i Etfal Cemiyeti külliyyatında yer alan *Çocuk Ansiklopedisi* serilerinin 1927 yılında hazırlanan dördüncü cildir. Çeviri bir eser olan ansiklopedi, farklı ülkelerde de yayınlanan, Arthur Mee ve Holland Thompson editörlüğünde hazırlanan *The Book of Knowledge: The Children's Encyclopedia* ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Ayrıca orijinal kaynaktaki resimlerin de Osmanlıca çeviride birebir alıntılanarak kullanıldığı görülmektedir (Alimen, 2015, s. 60). Ansiklopedinin çevirmenliğini ve editörlüğünü

Sabiha Zekeriya Sertel, Mehmet Zekeriya Sertel ve Faik Sabri Duran birlikte üstlenmişlerdir. Coğrafya ve eğitim üzerine çalışmaları bulunan Faik Duran ile, gazeteci ve yazar Serteller, Kemalist modernleşme sürecinin de kararlı savunucuları arasında yer almaktadırlar.

Resim 1. The Book of Knowledge: The Children's Encyclopedia ile Çocuk Ansiklopedisi'nin ön yüzleri

4.3. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma kapsamında incelenen eser, Latin temeline dayalı Türk alfabesi ile yazılmadığından dolayı veri analizindeki ilk adım eserin çeviri işleminin gerçekleştirilmesi olmuştur. *Çocuk Ansiklopedisi* adlı eserin çevirisi Osmanlı Türkçesi ve Türkçeye hakim olan bir uzman tarafından gerçekleştirilmiştir. İkinci bir uzman ise çeviriyi kontrol etmiş ve çeviride fikir birliğine varılmıştır. Çözümleme, bu işlemlerin ardından yapılmıştır. İçerik analizi yapılan bu çalışmada Türkçe'ye çevirisi yapılan doküman, dikkatli bir şekilde okunmuş, ardından ortaya çıkan bilgiler kodlanmış; bu kodlar bir araya getirilerek birbirleri ile belirli temalar altında sınıflandırılmış ve kategorilere ayrılmıştır.

4.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırmanın doğasına uygun olabilmesi açısından geçerlik ve güvenirlilik kavramlarına alternatif olarak inandırıcılık (iç geçerlik), aktarılabilirlik (genelleme), tutarlık (iç güvenirlilik) ve teyit edilebilirlik (dış güvenirlilik) kavramlarını kullanmayı önermişlerdir. Araştırmanın inandırıcılık ve tutarlığını artırmak için araştırmacı çalışmanın her aşamasında nesnel davranmış; verilerin çözümlemesinde yer alan tüm aşamalar ve bulgular uzman bir kişi tarafından değerlendirilmiş ve fikir birliğine varılmıştır. Nitel çalışmalar başlı başına kendine özgü çalışmalar olduğu için genellenemezler; fakat diğer çalışmalarla ilişkilendirilebilirler. Dolayısı ile aktarılabilirlik açısından araştırmacı raporlama süreci boyunca açık ve net olmaya dikkat etmiş, elde ettiği bulguları görsel materyallerle desteklemiş ve alıntılara yer vermiştir. Son olarak teyit edilebilirliği sağlamak için araştırma süreci boyunca kullanılan materyal ilgililerin inceleyebilmesi için muhafaza edilmiştir.

5. Bulgular

Toplamda 362 sayfadan oluşan *Çocuk Ansiklopedisi*'nin dördüncü cildinde birbirini tekrarlayan kırk dokuz bölüm yer almaktadır. Bu bölümler on iki ana başlık altında toplanmıştır. Sabiha Zekeriya Sertel, ansiklopedinin ön sözünde birbirini tekrarlayan bölümlerin olmasını bilimsel bir düşünceye dayanarak açıklamıştır. Öyle ki, kitabın bu şekilde yazılmasına temel neden olarak çocukların bir konu üzerinde uzun süre odaklanamadıkları gösterilmiştir. Bu nedenle bölümler çocuğu sıkımayacak şekilde kısa tutulmuştur. Öte yandan, resme ve resimli anlatıma önem verilmiş; çocuklara çeşitli ve farklı konularda bilgi verilmeye çalışılmıştır (Alimen, 2015, s. 110).

Ansiklopedideki ana başlıklardan ilki *Yaptıkları Unutulmayacak Büyük Adamlar*'dır. Bu başlık altında okyanusta yaptığı keşifler sırasında kaybolan Fransız denizci Jean François de La

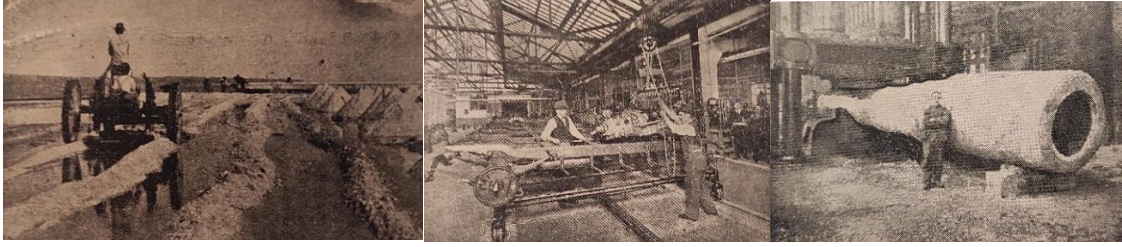
Pérouse hakkında bilgi verilmiş; 19. ve 20. yüzyılın büyük kimyagerlerinden Madame Curie, Henry Cavendish ve Lord Kelvin olarak da bilinen William Thomson tanıtılmıştır. Bilim dünyasına etki eden doktorlardan Luis Pastör ve Jozsef Lister'in çalışmalarına yer verilmiş; resimleriyle ünlü sanatçı Rafaele'in eserleri örneklerle gösterilmiştir. Son olarak, Gazi Mustafa Kemal'in hayatı ve askeri deneyimlerine yer verilmiş; Celal Sahir Erozan'ın Mustafa Kemal için yazdığı *Vatan ve Gazi* şiiri ile Gazi'nin gençliğe hitabesi bölüm içerisine eklenmiştir.

Resim 2. Yaptıkları unutulmayacak büyük adamlardan örnek resimler

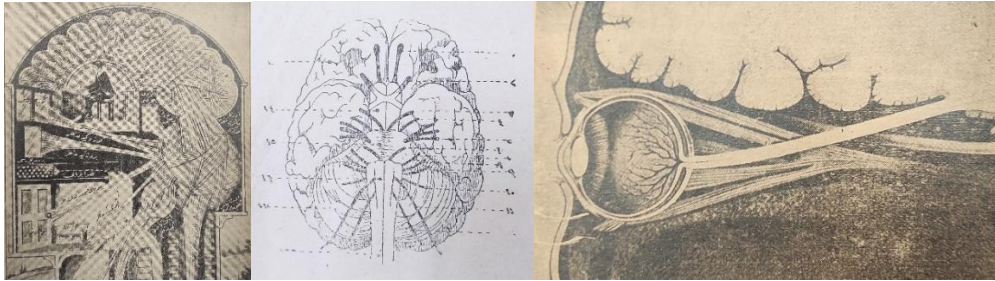
Ana başlıklardan ikincisi *Her Gün Etrafımızda Görüp de Bilmediğimiz Şeyler*'dir. Bu başlık altında tuz gölleri ve tuz üretimi; kağıdın üretimi ve kağıt fabrikaları; otomobilin yapımı ile ilgili teknik bilgiler ve insanların otomobile varıncaya değin kullandıkları araçlar; savaş topları ve top üretimi ile denizler üzerindeki sarayları andıran büyük gemiler resimleriyle detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir.

Resim 3. Her gün etrafımızda görüp de nasıl yapıldığını bilmediğimiz şeylere örnek resimler

Üçüncü ana başlık dünyanın harikaları ile ilgilidir. Bu başlık altında ilkin dünyanın yedi harikasından bahsedilmiş; ardından *Dünyanın En Büyük Harikası Olan Hayatın Sırları* aktarılmıştır. Sırasıyla sinir sistemi vücudumuz içerisinde bir sinir ormanına benzetilerek anlatılmış; beyin ve fonksiyonları detaylıca tasvir edilmiş; ayakta nasıl dururuz ve nasıl konuşuruz soruları yanıtlanmış; son olarak gözün yapısı incelenmiştir.

Resim 4. Sinir sistemi, beyin ve gözün yapısını tasvir eden resimlere örnekler

Tabiatın Denizde, Karada, Havada Yaşayan Evlatları dördüncü ana başlıktır. Bu başlık altında yırtıcı kuşlar, su kuşları, serçe ve saka gibi ötücü kuşlar, güvencinler ve hayvanların birbiriyle nasıl konuştuğu konuları ele alınmıştır.

Resim 5. Tabiatın denizde, karada ve havada yaşayan evlatlarına örnekler

Beşinci ana başlık *Her Vakit Her Yerde Okunan Meşhur Kitapları* tanıtmaktadır. *Vatansız Adam*, *Alice Harikalar Diyarında* (Alice Tuhafliklar Memleketinde) ve *Define Adası* kitapları tanıtılmış ve bu kitaplardan bölümler yayınlanmıştır.

Resim 6. Alice Harikalar Diyarında öyküsünün tasvirinde kullanılan resimlere bir örnek

Altıncı ana başlıkta *Her Çocuğun Her Yerde Çözmeye Çalıştığı Sorulara* yer verilmiştir. Bu sorulara örnek olarak içki içene ne olur, süt niçin ekşir, köpek ve kediler ağlar mı, gözlerimiz kapalı olduğumuz halde nasıl görürüz, yıldızlar düşer mi, niçin ihtiyarlarız, yağmurdan sonra hava niçin tazedir, saka kuşunun gagası niçin geniştir, tavuk niçin ötmez, gurup esnasında görülen renklerin sebebi nedir, ilk defa çatal/bıçak ne vakit kullanıldığı soruları gösterilebilir.

Çocuğun Resim Koleksiyonu yedinci ana başlıktır. Bu ana başlık altındaki farklı bölümlerde dünyaca ünlü tablolar ve ünlü kişilerin resimlerine yer verilmiştir. William Henry Lippincott'un *Kuzuyu Besleyen Çocuk* tablosu, Bartolomé Esteban Murillo'nun *Turta Yiyenler* tablosu ve daha birçok çocuk temalı tablo bu başlık altında örnek olarak sunulabilir. Bunların yanı sıra dünyaca ünlü diğer tablolar ve kutup kaşiflerinin resimlerine de yer verilmiştir.

Resim 7. Çocuğun resim koleksiyonunda yer alması önerilen resimlere örnekler

Dünyayı anlamaya yönelik bilgiyi içeren sekizinci ana başlık *Üzerinde Yaşadığımız Dünya ve Gökyüzündeki Komşuları* olarak isimlendirilmiştir. Bu başlık altında fosiller ve fosillerden öğrendiklerimiz, yanardağlar ve diğer dağlardan farklı, dünya üzerindeki meşhur ormanlar ve çöller, son olarak havanın ağırlığı konularına değinilmiştir.

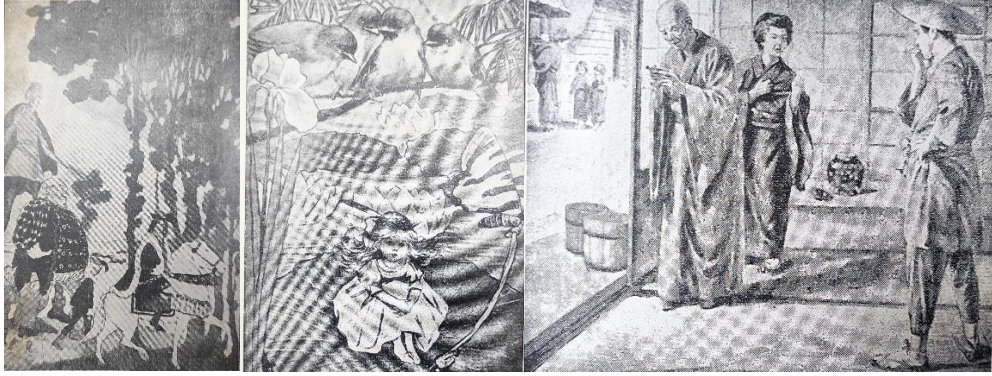

Resim 8. Yanardağ ve çöllerden örnek resimler

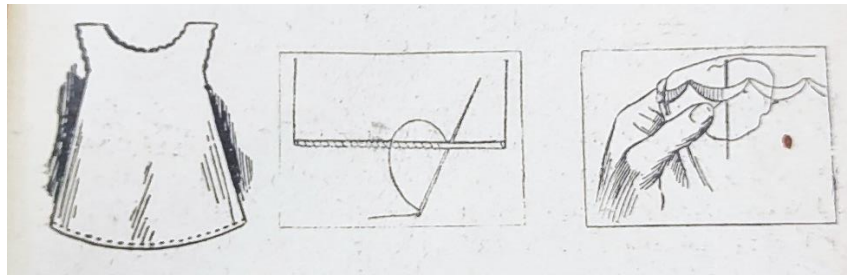
Dokuzuncu ana başlık *Her Vakit Her Yerde Söylenen Masal ve Hikayeler* üzerinedir. Bu başlık altında ele alınan masallara örnek olarak bir Osmanlı masalı olan *Şehzadenin Beş Hizmetçisi, Peri Kızı ile Çoban ve Küçük Nilüfer* isimli öyküler, eski Türk masallarından *Çöl ve Göl İncileri*, Mehmet Faruk'un (Gürtunca) şiir tarzındaki manzum eserlerinden *Öksüz Kız* ve *Kırk Kız* gösterilebilir. Bu masalların yanı sıra Çin masallarından örnekler de sunulmuştur.

Resim 9. Masalları tasvir etmek amacıyla kullanılan resimlere örnekler

Onuncu ana başlıkta *Ev İçinde ve Dışında Çocuklara Oyun ve Eğlenceler* aktarılmıştır. Bebeklere elbise dikimi, açık havada oynanabilecek oyuncaklar, ışık oyunu, kaydırak oyunu, balık avı, ayıya dokunmak, topu sudan kim çıkartabilir oyunları çocuklara tanıtılmış; rakamlarla oynanabilecek birkaç oyun hakkında bilgi verilmiştir.

Resim 10. Elbise dikimini tasvir eden resimlerden bir örnek

On birinci ana başlıkta *Dünya Üzerinde Muhtelif Memleketlerde Yaşayan İnsanlar* konusu işlenmiş, Kafkas memleketleri ve Rusya anlatılmış, bu ülkelerle ilgili görsellere yer verilmiştir.

Resim 11. Dünya üzerinde farklı ülkelerde yaşayan insanların resimlerine örnekler

Son olarak, on ikinci ana başlık altında insanın doğduğu günden bugüne kadar olan hayatı mitolojik boyutta ele alınarak ve eski dünyanın ilahları resmedilerek aktarılmıştır. Bu anlatılar arasında Tanrıların yeryüzüne inişine de yer verilmiş, bunlardan bir kısmı ile ilgili resimler eklenmiştir.

Resim 12. Eski dünyanın ilahlarından örnek resimler

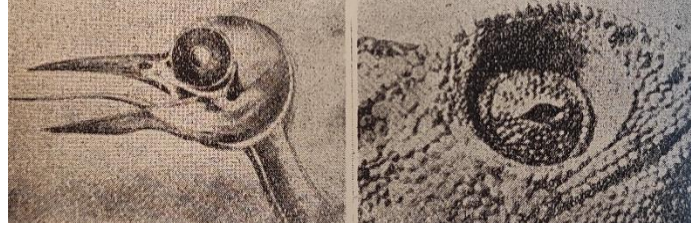

Ansiklopedide her bir ana başlık altında farklı temalara değinilmiş ve bölümler çocukların verilen bilgiyi daha iyi anlamaları ve somutlaştırmaları açısından resimlerle desteklenmiştir. İçerik olarak değerlendirildiğinde, ansiklopedideki bölümler genel olarak fen ve doğa, teknoloji, coğrafya, sanat, edebiyat, tarih ve eğlence konularını içermektedir.

İncelenen *Çocuk Ansiklopedisi*'nde, yukarıda sıralanan konulara ek olarak, bölümler arasında hem ilgiyi canlı tutmak hem de konu-hayat ilişkisi sunmak adına şiir, kısa öyküler ve notlara da yer vermiştir. Bunlar, ara başlıklar halinde sunulmuştur. Ara başlıklar altında verilen şiirlerden birkaçı da Emin Recep'in (Gürel) şiirleridir. Bu şiirlerden kimisi doğa, kimisi yoksulluk, kimisi ile vücut organlarımız ile ilgilidir. Emin Recep'in öksüz ve yoksul iki çocuk için yazdığı *Zümrüt Sofra* isimli şiiri Ek 1'de yer almaktadır.

Farklı konularda yazılmış şiirlere ek olarak farklı konularda yazılmış notlar da çocukların ilgisini canlı tutmak için ansiklopedide yerini almıştır. Bu notlardan birisi *Zamanımızı İsrâf Eden On İki Adam* hakkındadır. Bu adamlar, sırasıyla unutkan, dikkatsiz, itibarsız, düzensiz, lakayıt, hırçın, tembel, inatçı, dedikoducu, evvelce hayırlanmayan (kendisinde fayda görülmeyen), kavgacı ve sokak serserisi olarak nitelendirilmektedir. Hayvanlarla ilgili değinilen ek konularda ise *Hayvanlar Dünyasında Aklımızın Alamayacağı On İki Tuhaf Şey* resimlerle tasvir edilmiş ve hayvanların kendilerini nasıl ve neyle müdafaa ettikleri anlatılmıştır. Son olarak, yine resimlerle desteklenerek, hayvanlarda görülen garip gözlere birkaç örnek verilmiştir. Hayvanlarla ilgili konuların yanı sıra suyun kaç şekilde bulunduğu (kar, tipi, yağmur, bulut, sarkıtlar, aysberg, şelale vb.) ve yirmi beş farklı şeklin tanımlanması yer almaktadır.

Resim 13. Hayvanlarda görülen garip gözlere örnekler

Ansiklopedinin son sayfası bir sonraki sayı hakkında bilgi içermektedir. Bu sayfada bir sonra çıkacak olan sayı anlatılmakta ve bir sonraki sayının yeni harflerle basılacağı bilgisi verilmektedir. Dolayısıyla incelenen bu nüshanın eski yazı olarak basılmış son sayı olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Tanzimat döneminde Batılı toplumların örnek alınması ile başlayan modernleşme süreci, cumhuriyetin ilanı ile daha ciddi bir boyut kazanmış; cumhuriyet ideolojisine uygun bir nesil yetiştirmek kurucu kadronun başlıca görevlerinden birisi olmuştur. Cumhuriyet ideolojisi, yeni yetişecek olan modern neslin milli birlik ve bütünlük içerisinde hareket edip cumhuriyete sevgi ve sadakatle bağlı olmasını hedeflemektedir. Cumhuriyetin yetiştireceği medeni insan ise bu ideolojiye uygun olan sosyal ve kültürel değerlerle donatılmalıdır.

Erken cumhuriyet döneminde yeni nesle atfedilen özellikler arasında savaş ve kahramanlıkla dolu tarihini bilme, dünya ülkelerini tanıma, dürüst ve çalışkan olma, okumanın erdemine varma, sosyal sınıf ayırımı yapmadan eşitlik ilkesini benimseme, fiziken güçlü ve sağlıklı olma ve zararlı alışkanlıklardan korunma yer almaktadır. Bu özelliklere sahip olmak adına inşa edilen çocuk, milli bir pedagojiye bağlı kalınarak yetiştirilecek, terbiyeli ve ahlaklı olup ailesine ve devletine olan vazifelerini bilecek, düzene ve otoriteye itaat edecek, modern kadın erkek modelleri ve ilişkilerine yönelik hikayeleri okuyacak ve dilini iyi kullanacaktır (Öztan, 2013).

Çalışma kapsamında ele alınan *Çocuk Ansiklopedisi*, fen ve doğa, teknoloji, coğrafya, sanat, edebiyat, tarih ve eğlence temaları altında toplanmış toplam on iki farklı başlığı içermektedir. Bu başlıklar altında ele alınan konular aracılığıyla milli değerlerinden kopmamış, ülkesi ve üzerinde yaşadığı dünya hakkında bilgi sahibi olan medeni çocukların yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Öyle ki, modern dünyada kendisine yer edinmek isteyen bir çocuğun bilmesi gereken konular ansiklopedide yer almakta, bu konuları destekleyen ek okuma parçalarına yer verilmektedir. Jean François de La Pérouse, Madame Curie, Luis Pastör ve Rafaelle gibi dünya üzerinde yetişmiş önemli kişiler hakkında bilgi vererek coğrafya, kimya ve sanat alanlarında dünyadan kopuk olmayan, kültürlü çocukların yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasında etkin bir isim olan cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal'e de bu kişiler arasında yer verilmiş; savaş ve kahramanlıkla dolu tarihimizden notlar çocuklara aktarılmıştır. Celal Sahir Erozan'ın yazdığı *Vatan* şiiri ve Atatürk'ün gençliğe hitabesi ile vatan sevgisi, milli birlik ve beraberlik vurgulanmıştır.

Erken cumhuriyet dönemi yeni bir nüfus politikasını da beraberinde getirmiştir. Nicelik anlamında nüfusu artırırken nitelik anlamında da yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyulmaktaydı. Ülkenin teknolojik olarak da gelişmesi; bu bağlamda ülkeye yatırım yapan girişimcilerin artması gerekmektedir. Ansiklopedide tuz üretiminden kağıt üretimine ve farklı ürünler üreten fabrikalar hakkında bilgiye kadar bir çok örnek yer almaktadır. Resimlerle desteklenmiş örneklerle kitabı okuyan çocuklara dünyada neler olduğu ve bunların Türkiye'de de yapılabileceği fikri verilmiştir. Dolayısı ile teknolojik gelişmelere ayak uyduracak; hatta bu gelişmelerin merkezinde yer alacak çocuklar yetiştirilebilecektir.

Erken cumhuriyet dönemi nüfus politikasının bir diğer hedefi de sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Bu bağlamda çocukların beslenmelerine dikkat etmeleri ve sağlıklı bir bedene sahip olmaları önemlidir. Sağlıklı bir bedene sahip olmak, bedenimizi iyi tanımakla mümkündür. Ansiklopedi vücudumuzun işleyişiyle ilgili bilgi vermekte; bedeni çalıştırmaya yönelik ev içinde ve dışında çocukların oynayacakları oyunlara örnekler sunmaktadır.

Modern toplumlar sadece kendi sosyal yaşamları ve kültürleri ile sınırları kalan toplumlar değildir. Dünya üzerindeki diğer toplumları ve kültürleri bilmek medeni insanın sahip olması gereken özelliklerden birisidir. Ansiklopedi diğer ülkelerden ve kültürlerden de bahsetmekte; yakın coğrafyada yer alan Kafkas memleketleri ve Rusya hakkında bilgi vermektedir. Bu ülkelerdeki insanların yaşamları fotoğraflarla da örneklendirilmiş; somut olarak benzer ve farklı yanlarımız ortaya konulmuştur.

Bilimsel bilgi kapsamında çocuklara öğretilmesi hedeflenenler arasında dünya ve uzay yer almakta; dünya üzerinde yer alan değişimler, fosiller, yanardağlar, ormanlar, çöller ve havanın ağırlığı gibi konular anlatılmaktadır. Öte yandan doğada yaşayan canlılara ve bu canlıların özelliklerine yer verilmektedir.

Modern çocuğun inşası sürecinde çocuk edebiyatının önemi yadsınamaz. Dönemin teknolojik şartları düşünüldüğünde, edebi eserlerin önemi daha da ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda birer eğlence kaynağı da olan bu eserler, genç cumhuriyetin ideolojik hedeflerine ulaşmasında birer aracı rol üstlenmişlerdir. *Çocuk Ansiklopedisi*, içeriğinde yer alan dünya edebiyatı ve yerel masal, öykü ve şiirlerle okuyucularına mesajlar da vermektedir. Örneğin, vatan kavramını irdeleyen *Vatansız Adam* ile yeni şeyler keşfetmekten korkmayan bir kız çocuğunun hikayesi *Alice Harikalar Diyarında* eserleri ansiklopedi içerisinde tanıtılmaktadır. Böylece çocuklara dünya klasiklerinden örnekler sunulmuştur. Bu kitapların yanı sıra, bazı Çin masalları ile yerel masal ve öyküler de ansiklopedide örnek olarak sunulmuştur. Milli edebiyatın kurulması ve gelişmesinde önemli rol oynayan, Türk milliyetçiliğinin babası olarak kabul edilen Ziya Gökalp ve yine milliyetçi yazar Mehmet Faruk'un ansiklopediye eklediği eski Türk masallarından *Çöl ve Göl İncileri*, *Öksüz Kız* ve *Kırk Kız* masalları kültürel hafızamıza bir hatırlatma niteliğindedir. Bu eserlere ek olarak Emin Recep'in yazmış olduğu farklı temalardaki şiirlere de rastlanmıştır. Bunlardan birisi yoksul iki çocuk hakkında yazılan ve *Zümrüt Sofra* isimli şiirdir. Ansiklopedide yer alan edebi eserler hem dünya edebiyatından hem de milli edebiyatımızdan örnekler içermekte; modernleşme sürecinde dünyayı takip ederken milli olana bağlı olmayı ve kültürümüze ait eserleri de göstermeyi hedeflemektedir.

Çocuk Ansiklopedisi genel kültür ve sanat bilgisi anlamında da bir içeriğe sahiptir. Dünyadan farklı resimlere ait resimlerin gösterildiği bölümlerle eski dünyanın ilahlarına ait resim ve mitolojik anlatım ansiklopedi içerisinde yer almaktadır. Genel kültür anlamında çocuğun ufkunu geliştirecek bu bilgilerin yanı sıra, canlılarda bulunan tuhafıklar, suyun kaç farklı şekilde bulunduğu gibi ek bilgilere de rastlanmıştır. Son olarak terbiyeyle ilgili olarak itibarsız, düzensiz, tembel, dedikoducu, kavgacı ve hiç kimseye faydası olamayan insanların zamanın boşa harcanmasına neden olduğundan bahsedilmektedir. Keza bu tipteki insanların toplumda yeri olmadığı mesajı verilmektedir.

Cumhuriyetin kurulması ile rejime sahip çıkan ve onu yaşatacak bir nesle ihtiyaç duyulmuştur. Bu nesil ayrıca ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine çıkartacak olan nesildir. Temiz bir belleğe sahip olan çocukları cumhuriyetin ideolojisi ile yetiştirmek ve şekillendirmek çok daha kolay olacaktı. Dolayısıyla çocuk kendine yeni ve değerli bir yer bulmalı, eğitim, hukuk, sosyal varlık anlamında yeniden konumlandırılmalıdır. Bu önemin anlaşılmasıyla üretilen politikalar çoğunlukla çocuğu ve onu yetiştirecek olan aileyi hedef almıştır. Çocuk ve aileye ulaşmak için tüm kaynaklar kullanılmış, Kemalist yazarların kaleme aldığı birçok eser yayımlanarak hayat bulmuştur. Edebiyat, cumhuriyetin ideolojisini halka benimsetmek için bir araç olarak görülmüş; özellikle çocukların anlayacağı, eğlenceli bir dille yazılmış olan çocuk edebiyatı eserleri modern çocuğun sahip olması gereken özellikler ve cumhuriyet değerlerinin

aktarım alanı olmuştur. Nihayetinde modern çocuğun inşasını üstlenen araçlardan birisi haline gelmiştir. Bu dönemde yayımlanmış eserlerden birisi olan *Çocuk Ansiklopedisi*, cumhuriyet ideolojisine uygun olarak tasarlanmış ve modern çocuğun inşasına katkı koymak isteyen bir eserdir. Eserde bilim ve aklın gücü ön plana çıkartılmış, ekonomik anlamda gelişmenin en önemli öncülerinden birisi olan teknolojinin önemi vurgulanmış, coğrafya, biyoloji, fizik gibi bilimler temelinde konular aktarılmış, doğa ve insan sevgisi üzerinde durulmuştur. Ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesine ulaştıracak olan yeni nesil, dünyadaki değişimlere ve yeniliklere ayak uydurabilecek bilgi ile donatılmaya çalışılmış; bunu yaparken milli duyarlılık korunmuştur. Eser 'biz kimiz ya da nasıl olmalıyız?' sorularına cevap vermekte; ulusal kimlik inşası sürecine katkı koymaktadır.

Bugün yüz yaşında olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu denli sağlam temeller üzerinde oturması şüphesiz cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikalarla da ilgilidir. Gerek nüfus politikası, gerek modern neslin inşa sürecinin kurgulanması, gerekse cumhuriyetin ideolojik değerlerinin basın yayın organlarıncada desteklenmesinde Mustafa Kemal Atatürk, kurucu kadro ve cumhuriyetin bütünüyle destekçilerinin adanmışlığı ile ilintilidir. Kitap, dergi, gazete gibi edebi eserlerde milli tarihimiz ve kahramanlıklarla dolu hikayelerin yer alması belki de erken cumhuriyet dönemi çocuğuna cumhuriyetin ne şartlarla kurulduğunu ve niçin yaşatılması gerektiğini göstermek içindi. Cumhuriyetin yüzüncü yılında bunları hatırlamanın tarihi belleğimizi canlandırmak adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahi, S. S. (2020). *Ulusal kimliğin inşası sürecinde çocuk edebiyatı faaliyetleri (1923-1940)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Ahmad, F. (2014). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, E. (2016). 1919-1955 yılları arasında Türkiye'nin nüfus yapısı ve uygulanan nüfus politikaları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, 27-44.
- Akyüz, Y. (1997). Türkiye'de anaokullarının kuruluş ve gelişim tarihçesi. *Çocuk Kültürü*, 1. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 152-181). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Alimen, N. (2015). *Bir yönlendirme aracı olarak çeviri: Serteller ve çeviri çocuk edebiyatı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Alpay, M. (1980). Türk çocuk edebiyatı. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 8-9, 167-191.
- Başboğa Özen, S. (2019). Erken cumhuriyet dönemi çocuk yayınlarında çocuklara yönelik adab-ı muaşeret, görgü ve nezaket kuralları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(29), 59-86.
- Başboğa Özen, S. (2023). Erken cumhuriyet dönemi süreli çocuk yayınlarında idealize edilen ahlaki erdemler: dayanışma-yardımlaşma, tutumlu ve tasarruflu olmak. *Atatürk Yolu Dergisi*, 72, 18-45. doi: 10.46955/ankuayd.1219735
- Başboğa, S. (2018). *Erken cumhuriyet dönemi çocuk dergilerinde bedeni ahlaki ve terbiyevi özellikleriyle inşa edilen çocuk* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bozaslan, B. M. (2013). *Modernleşme ve eğitim: Türkiye'de modern eğitimin inşası (1923-1938)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çakmak, F. (2007). *Atatürk döneminde Türkiye'nin nüfus politikası* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Demircan, B. (2017). Ulus inşa sürecinde kullanılan iletişim stratejileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(4), 1333-1351.
- Eldiven, F. (2018). *Türkiye’de yayımlanan çocuk dergilerinde çocuk kimliği tasarımı: Çocuk Sesi, Gürbüz Türk Çocuğu, TRT Çocuk, Bilim Çocuk dergilerinin karşılaştırmalı analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, İzmit.
- Elmacı, D. (2023). Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve bakımının gelişiminde Çocuk Esirgeme Kurumunun katkıları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 40-51. doi: 10.17828/yalovasosbil.1144985
- Erdal, İ. (2011). Ülkü mecmuasına göre erken cumhuriyet dönemi nüfus politikası (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 48, 779-791.
- Gökburun, İ. (2020). Türkiye’nin demografik dönüşüm sürecinde nüfus politikalarının rolü [Coğrafya Özel Sayısı]. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 4, 1-15.
- Gönen, M. (2013). Cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet döneminde okul öncesi çocuk edebiyatı. M. Gönen (Ed), *Çocuk edebiyatı içinde* (s. 15-31). Ankara: Eğiten.
- Güler, D. S. ve Öztürk, F. (2003). Türkiye’de okul öncesi öğretmeni yetiştirmeye dönük ilk program ve uygulamalar. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(4), 261-275.
- Koçakoğlu, B. (2020). Ulus devlet modelinde bir yurttaş çocuk: Küçük Durmuş. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 380-390.
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Sage Publications.
- Oktay, E. Y. (2014). Türkiye’de cumhuriyetin ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 31-53.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ördem Aydoğmuş, Ö. (2020). Türkiye’de çocukluk sosyolojisi. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 4469-4492. doi: 10.26466/opus.727041
- Öztan, G. G. (2013). *Türkiye’de çocukluğun politik inşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Peker, M. (2013). Türkiye’de nüfubiliminin kurumsallaşması ve bu süreçte Prof. Dr. Nusret H. Fişek’in yeri. Erişim adresi: <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/turkiyede-nufusbilimin-kurumsallasmasi-ve-bu-surecte-prof-dr-nusret-h-fisekin-yeri/>
- Selçuk Şirin, F. (2013). İktidar ve çocuk. *Turkish Studies*, 8, 1275-1284.
- Sertel, S. Z., Sertel, M. Z. ve Duran, F. S. (1927). *Çocuk ansiklopedisi*. İstanbul: Himaye-i Etfal Cemiyeti Külliyyatı.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de çocuk edebiyatı çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7, 175-226.
- Sunar, L. (2018). *Değişim sosyolojisi: kavramlar, kuramlar ve yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Akademi.
- Şener, O. Z. (2021) Çocuk edebiyatında dini, kültürel ve ideolojik aktarım bağlamında dini çocuk edebiyatı. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1238-1260. doi: 10.17859/pauifd.1005650
- Şirin, M. R. (2017). Çocuk ve çocukluk: kültürel ve sosyolojik boyut. *Çocuk ve Medeniyet*, 1, 5-13.

- Taşkan, A. (2018). *Türkiye’de nüfus politikası ve sosyo-ekonomik gerekçesi*. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı web adresinden erişildi: <https://www.aile.gov.tr/media/43196/turkiye-de-nufus-politikasi-ve-sosyo-ekonomik-gerekcesi.pdf>
- Ummanel, A. (2017a). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınlarından bir kartpostalın çocuk hakları bağlamında incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(1), 245-255. doi: 10.17051/io.2017.98688
- Ummanel, A. (2017b). Kum ve oyun alanları üzerine bir inceleme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1539-1566.
- Ummanel, A. (2020). Batılılaşma süreci içerisinde çocuğun konumlandırılması: eğitim, oyun ve çocuk hukuku bağlamında üç kitap, üç inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 795-816. doi: 10.21560/spcd.vi.548459
- Üstel, F. (2016) *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vergili, A. (2013). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönem nüfus politikası (1923-1960). *Sosyoloji Yıllığı*, 22, 313-324.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2017). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ekler

Ek 1. Emin Recep’in (Gürel) Zümrüt Sofra isimli şiiri

İki öksüz yavrucak bir gün sahile indi
İki öksüz yavrucak yorgun argın gezindi
Kaç gündür açlıktan gözleri parlıyordu
Yoktu yüzlerinde tan dudakları mosmordu

Kandiliniz doğan ay gümüş gece dadınız
Şu küçük kubbe bir saray bulut kanadınız
Bu zümrüt sofranın sizler olun sahibi
Ekmeğinizi banın mesut insanlar gibi

Gece baktıkça aya hülyalara daldılar
Yaslanıp bir kayaya rüyalara daldılar
Dedi onlara deniz ben bir zümrüt sofrayım
Yoksa eğer anneniz yerini doldurayım

Artık o delik deşik eskarları giymeyin
Kurdum size bir yeşil yuvamız yok demeyin
Yüzünüze gelecek uzun bir ömrünüz var
Bu yoksulluk gömülecek bir gün doğacak bahar

Genişlerken ufuklar ay sulara inmişti
Bu yuvasız çocuklar uykuda sevilmişti
Yine haykırdı deniz çektiğiniz yetmez mi?
Sizi kimse anneniz kadar mesut etmez mi?

Kalbinizdeki yara sızlatırsa size
Söyleyin rüzgarlara getirsin annenizi
Açlık, ah o canavar! İçinizi hep kazır
Gelin artık çocuklar işte sofranız hazır

Gerçi çocuklar için olmaz anneye düğüm
Susadımza için suyumdan yudum yudum
Artık düşünmeyiniz bende çoktur yiyecek
Güle güle yiyiniz size kim ne diyecek

Çocuklar uyanmıştı dalgaların sesiyle
Bunu gerçek sanmıştı uyku sersemliğiyle
Ağarıırken ufuklar suda gölgeler koştı
Bu kimsesiz çocuklar baktı ki deniz boştu

Değilim yabancı ben haydi sofraya geçin
Binbir çeşit yemekten en güzelini seçin
Ortasında soframın gezedursun gemiler
Kanatları akşamın göz yaşınızı siler

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.